

ПРИНЦИПЪТ НА ПАДЕЖА В СЕМАНТИКАТА

Иван Касабов

Според падежната граматика¹ (в оригиналния ѝ вариант) на Филмор [1968; 1969], в “падежната рамка” или “пропозицията” на действието-глагол се включват следните падежни отношения: *агентив* (одушевен инициатор на действието), *инструменталис* (неодушевена сила или предмет, причина на действието), *датив* (одушевено същество, засягано от действието), *фактитив* (предмет или същество, което възниква в резултат на действието), *локатив* (местоположение, пространствена ориентация на действието), *обектив* (неутрален падеж, чиято роля зависи от интерпретацията на глаголното действие). Почти пълно принципно съответствие с посочените падежни отношения се наблюдава и в Чомскианските т. нар. *θ-роли* с разделението между *структурни* и *инхерентни* (тематични, лексико-семантични) падежи (вж. Чомски 1981). Подробен курс за тематичните роли (като за начинаещи), за тяхната йерархия и връзките им с класическите локални падежни отношения може да се намери и у Джакендоф (2002 : 133, 143, 150, 181, 223, 260, 356-360, 378-382), и дори в учебници, като на Фатер (2002 : 160).

Традиционно падежът (вж. подробното представяне на проблематиката и н историята на въпроса у Филмор (1968; 1969) е смятан за най-важната словоизменителна категория на съществителното (както категорията време за глагола). Етимологично названието му (лат. *casus*) означава ‘падане’ или ‘отклонение’ (от “пряката” номинативна форма на думата при варирането ѝ в различни синтактични позиции). “Категорията падеж е била като че ли най-специфичната

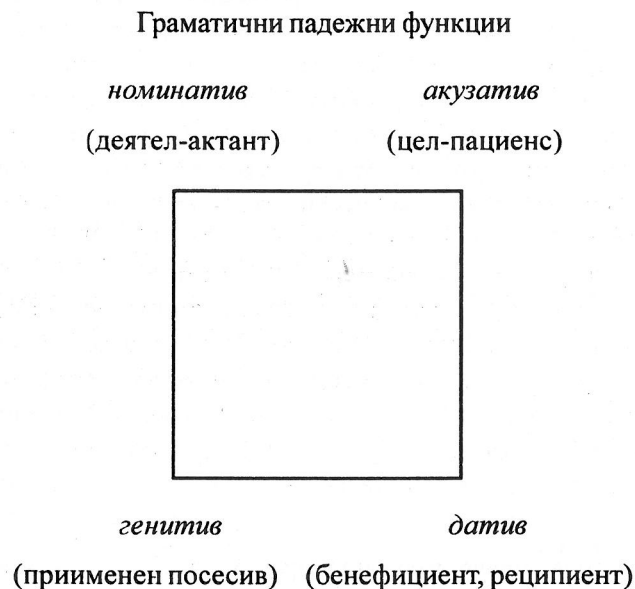
¹ Като не особено продуктивно за общата теория тук, се преценява възвръщането към старите спорове по въпроса, дали има или няма падежи при аналитичните езици. Предостатъчно тази тема е била експлоатирана още от настояването на О. Йесперсен [*The Philosophy of Grammar*, 1924, срв. р. 186]: “*Cases form one of the most irrational part of language in general*”, позовавайки се накрая и на известната фраза на Х. Паул (*Zeitschrift für psychologie* 1910 : 114): “*Die Kasus sind nur Ausdrucks Mittel*”] за липсата на падежи в аналитични езици като английския, както и при поддържащия противното мнение Л. Йелмслев [*La catégorie des cas*, 1935]. Спорът продължава в същия дух през 50-те години и в българския научен печат [вж. сп. Български език 1954] между проф. Л. Андрейчин, застъпващ първата теза и акад. Ал. Теодоров-Балан (*Нова българска граматика*, 1940) и (*Българско склонение*: В сп. Български език, 1954 : 40-61), който настоява (още преди Филмор) на съществуването на падежи в аналитичните езици като съвременния български, ако не като морфологични формални показатели, то поне като синтактични “относби”, изразители на ‘(семантично-) логически отношения’.

граматическа категория от всички традиционни словоизменителни категории, тъй като не е имала съответствия в близките науки като логика, епистемология и метафизика” (Лайънс 1968 : § 7.4.1).

Традиционните теории при описание на падежните системи на различни езици отделят “абстрактните” (на понятийното мислене – Вундт (1890)) “граматически” функции със съответните падежи: субектна (на деятеля или номинатив), обектна (на целта или акузатив), косвено-обектна (датив) и предикативна, от приименно-притежателната или “свързваща, конекторна” (генитив) и др. като инструментална, за време и място, за мяра и за начин по-“конкретни” “локални” (на нагледа – Вундт (1890)) функции.

Основните граматически функции със съответстващите им падежи може да бъдат представени чрез модела на семиотичния квадрат на Греймас (вж. Греймас и Курте 1979-1986) на следната

Схема

На схемата дативът е в противоположна (контрадикторна) позиция на номинатива и е границата между действието и преките участници в него с непреките (пресупозитивни) участници като *Продавам стока (на някого)*. Акузативът е в контрарна позиция на номинатива, а генитивът (като противоположен на акузатива и субкомплементарен на номинатива) “неутрализира” номинатива и акузатива в т. нар. “субектен” (от *Каин убил Авел – Каиновото убийство на Авел*) и “обектен” (*Авеловото убийство от Каин*) генитив при трансформация на глагола за действието в генитивна приименна форма + отглаголно съществително като субектно-предикатна или обектно-предикатна конструкции. Например в цитираното съчинение на Лайънс се дава и следната

таблица на <<локалните>> падежни функции със съответните им падежи във фински (и техните съответствия на руски) (Лайънс 1968: § 7.4.1).

<<Вътрешни>>	Инесив	<i>talossa</i>	‘в доме’
	Елатив	<i>talosta</i>	‘из (изнутри) дома’
	Илатив	<i>talon</i>	‘в дом’
<<Външни>>	Адесив	<i>talolla</i>	‘у (около) дома’
	Аблатив	<i>talolta</i>	‘от (внешней стороны) дома’
	Алатив	<i>talolle</i>	‘к (по направлению к) дому’
<<Общи>>	Есив	<i>talona</i>	
	Партитив	<i>taloa</i>	
	Транслатив	<i>taloksi</i>	

По-проста система на “локалните” противопоставяния се наблюдава в турски: *eve* ‘к дому’, *evde* ‘в доме’, *evden* ‘от дома’.

Посочените примери показват, че става въпрос за мултипликация на единен граматико-семантичен принцип на всички езикови нива. Примерите показват също, че този принцип на принципите може да бъде предварително обявен като падежен с необходимото уточнение, че тук падежът не се възприема като граматична морфо-синтактична категория, а именно като фундаментален и най-дълбок граматико-семантичен принцип – не само функционален, но и системно структуриращ – на всеки естествен език.

Този принцип има своето специфично действие и в семантиката на отделните думи. Той се проявява най-ясно при различаването на отделните значения на многозначните думи чрез падежната аспектиализация на модусите на явяване на предмета на думата (именно като различия в “един и същ” предмет във вариативната представа и разбиране за него), изразявани чрез различните значения на полисемантичната дума, които я поддържат единна в нейната многозначност. Тава е “един и същ предмет”, доколкото в различните значения на думата той се явява като: 1/ цяла част от по-голямо цяло (генерална характеристика на фигурата-ейдос), с нюанс а/ предметът за разлика от всичко останало (генерална характеристика на предмета в неговото знаково “ставане, пораждане” като фигура-ейдос и (езиков) символ; 2/ предметът като вид от род и – обратно (получен въз основа на принципа на логическия квадрат като контрадикторна на контрарната на базовата (А) категория (и нейна субкомплементарна, позволяваща и изискваща надстройването на логическите квадрати); 3/ предметът във вид, форма за обектно използване (утилитарна (за човека) функция), с нюанс а/ промяна на свойствата и евентуално на вида субстанция (превърщане, метаморфоза); 4/ предметът във вид, форма на неотчуждаемо притежание (форма на интимна (неотделима личностна принадлежност), с нюанс а/ за отделно, отчуждаемо притежание (установена форма за собственост); 5/ предметът във вида на неговата вътрешност (вътрешно качество);

6/ предметът във вида на неговата повърхност (външно качество); 7/ предметът във вид на една от своите (метаморфни) субстанции със съответните свойства, евентуално развиващи нюанс а/ възможност за употреба, манипулация в този вид и свойства (утилитарна функция) и 8/ предметът като предел (гранична линия, повърхност – втора генерална характеристика на фигурата-ейдос в предметното “пораждане”, срв. първата в 1/ и в 1/a/). Общият преглед на разликите в падежните отношения в съответните значения на многозначната дума всъщност се свежда не до друго, а до различните моменти от оформянето на <<предмета>> като предмет на думата – единно цяло със своите части (1/) и граници (8/), (за разлика от всичко останало, 1/a/), явяващо се в различни според гледната точка форми с определени качества (3/, 4/, 5/, 6/), категоризиран като субстанция (7/) от определен вид (2/ на даден род).

Ако това изброяване на съществени признаци в определен ред се приема за *дефиниция* на предмета на думата, то не трябва да има съмнение в падежния принцип на полисемията. Падежът, както е добре известно, изразява и ролята (които глаголт-действие предвижда и изисква), в които може да се яви една дума в изречението-изказване, а в тези си роли тя се явява чрез (под “маските” на) различните си значения.

Крайно интересно би било например, да се зададе въпросът: какви видове (и съответно – колко) значения може да има една дума (съществително име). Те може да бъдат емпирично установени в резултат на анализ на достатъчно представителен корпус. Може да бъдат и теоретично постулирани като реализация на определени потенциални възможности за поява (реализация). Или може да бъдат предвидени, следвайки различни аналогии: а/ 5, 6 или 7 на брой (като експериментално установена граница на т. нар. “кратковременна” памет; б/ произволен или конкретно определен за всяка отделна дума; в/ безразлично колко, тъй като зависи от субективната изследователско-лексикографска практика. Отговорът е: толкова, в колкото разновидности на съществуване е необходима и достатъчна дадена дума, за да може пълноценно (адекватно и недвусмислено) да изпълнява функциите си в езика на всичките му равнища. Ето напр. различните значения на полисемантичната дума *земя*:

- 1/ предметът (земя) е цяла част от по-голямо цяло (*планета*);
а/ предметът (земя) за разлика от всичко останало, противоп. (*небе*);
- 2/ предметът (земя) като вид от род и обратно (*континент, материк*);
- 3/ предметът (земя) във вид, форма за обектно използване (*орна, обработваема земя*) и
а/ промяна на свойствата и евентуално на вида субстанция (*превърна се в кал, глина*);
- 4/ предметът (земя) във вид, форма на неотчуждаемо притежание (*родна земя*) и
а/ за отделно, отчуждаемо притежание (*парцел, нива, ливада*);
- 5/ предметът (земя) във вид като вътрешност (*в недрата*);
- 6/ предметът (земя) във вид като повърхност (*сняг по земята*);

7/ предметът (земя) във вид на една от субстанциите, свойствата (*рохка земя, пръст*), евентуално даващи

а/ възможност за употреба, манипулация (*измазан с пръст, земя*)

8/ предметът (земя) като предел (*падна (от дървото) на земята*).

Прецизният семантичен анализ на многозначната дума в тези ѝ значения показва нещо очевидно, но все още незабележно, а именно, че значенията 1/ – 8/ не са по своята същност нещо друго, освен следните падежни значения:

1/ *партитив* – част и цяло

а/ *генитив* +, – отрицание

2/ *генитив* – вид от род

3/ *акузатив*

а/ *транслатив*

4/ *приименен* (субектно-притежателен) *генитив*

а/ *посесив*

5/ *локален*: *инесив* – в, *елатив* – отвътре, *илатив* – вътре

6/ *локален*: *адесив* – до, около, *аблатив* – от, *аллатив* – към

7/ *есив*

а/ *инструменталис*

8/ *аблатив*

Посочените 8 значения (+ 4 нюанса) са необходимите и достатъчни за семантичната *структура* и за *описанието* (в речник) на семантиката на **всяка** предметна дума (съществително име) поради липсата на повече модуси на “явяване” на смисъла на името (същността на съществуващия предмет) – **номинатив**, т. е. изобщо – и като семантема – заглавна единица в речник, и като (потенциална) възможност за проява на останалите падежни отношения, и като възможност (и “закон” на) вътрешния развой на значенията. А те (значенията) са толкова, колкото са и съответстващите им падежни функции на името като “предмет”: по-абстрактните “граматични” 1–4 с отношения от чисто логически тип (метонимични стеснения и разширяване на значенията), изразявани от генитива и обективния (функционален) акузатив и останалите по-конкретни, пространствено-времеви “локални” падежни функции 5–8, характерни за “ориентационните” системи на граматически (типологично) съвсем различни езици (срв. Лайънс 1968: 289-304). Тези падежни функции задават възможностите за вариране на езиковото значение на думата-име в границите на посочените отношения. Към тях, разбира се, са възможни реторичните (метафорични преносни) значения-образи и стилистичните (от въвеждането им в други различни научни области) значения-термини.

Любопитно е да се сравни тази дефиниция на предмета на думата не само с други нарицателни имена, като например с *камък* (вокатив – *камъко* (или за падеж, в запазилия склонитбените форми от старобългарски език, руски – *камень, камня, камню, камнем* (*кам(е)нъми*), *камне*) или *глава, гора* и т. н., но и с дефинициите и за лични собствени (например с *Александър*), за да проличи не само пълният изоморфизъм, но и тъждествено съвпадение между

тях, както и с елементите на дефиницията на която и да е еднозначна (номинативна) дума: *Александр* (вокатив, апелатив, едствена останала в български), като подлог – Александър (рус. Александр) е император-пълководец, покорил целия (известен античен) свят, като пряко допълнение – смъртта *го* (рус. *его* – Александра) покосила на 33 години, като непряко допълнение – получил хегемония над света, след като Дарий му (рус. *ему* – Александру) я “отстъпил”.

Изглежда, се оказва, че категорията падеж действително е не само най-специфичната, но и най-важната граматическа категория от всички традиционни словоизменителни категории, но не защото “не е имала съответствия в близките науки като логика, епистемология и метафизика” (както смята Лайънс), а защото е фундаментална за диалектиката на изграждането на предметната образност на думата-знак (и съответно свързана не само с всички основни науки, но и с основните типове науки и (съответстващите им) изкуства като *аритметика* (теория на множествата) и *музика* – схема, конфигурация; *геометрия* (топология) и *графика* – форма; *диалектика* с (*геицалт*) *психология* и *живопис* с *пластични изкуства* – фигура-образ; *естетика* с *реторика* и *поетика* и *поезия*, *литература* – художествен образ, тропи, одушевяващо-персонифициращ символизъм; *логика* – предмет, категория, термин, собствено име, понятие; *митология* – актанти, митологеми, идеологеми; *философия* – неща, образи, идеи; *семантика* – символичните езикови (и до-езикови) форми на значенията и смисъла в системата на всичко изброено и неизброено от конституентите на езиковия знак.

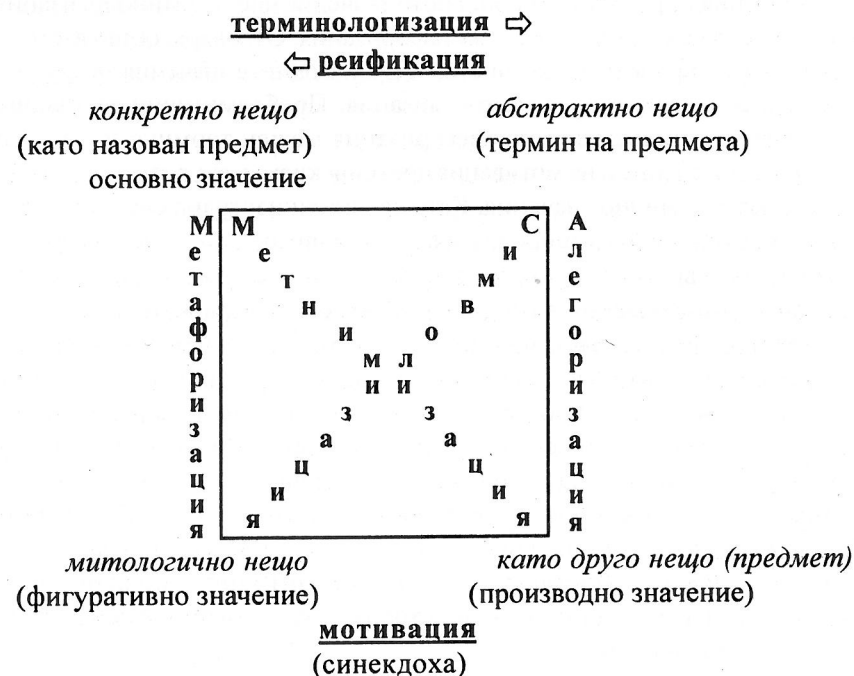
На фона на тази фундаментална семантична закономерност, може би няма да направи особено впечатление положението, че тази закономерност действа и на всички останали нива в езика – не само в традиционно свързаните с падежите: а) морфология и б) синтаксис, но и в) в словообразуването, и г) в текста. Не е трудно да се забележи и пълното съответствие между това, което е известно като словообразователни типове, и типологията на значениеобразуването (върху която аналогия, макар и имплицитно, е изградена теорията на Ем. Пернишка) и падежните отношения (Пернишка 1993). Въпреки засиленото развитие на лингвистиката на текста, все още не е забелязано, че и това което се нарича граматика на текста и добре известните (още от Вл. Проп, Тениер и Греймас) персонажи или актанти също се основават на падежни отношения или роли. Без падежа – тази най-дълбока граматико-семантична категория на категориите – не би било възможно и функционирането на езика изобщо, защото не е възможен (нито на теория, нито на практика) естествен език с цялото му граматично богатство (и своеобразие) без “ключова” категория, която не само да свързва различните нива на езика, но и да позволява “отключването” на прехода на единици от един ранг към единици от подредното и надредните му нива, и в края на краищата – да осигурява акумулирането, поддържането и управлението на смисъла. Това осигурява действието на езика като семиотична система и това позволява предаването (пораждането и разбирането) на

смислени съобщения (изказвания, текстове) на даден език като семантично средство за комуникация. За някои теории съществуването на такъв универсален (като падежния) принцип, действащ на всички нива, би довел до езикова редундантност, за други – до плеонастични явления и несъответствие с постулирания принцип за “езиковата икономия”, но по дълбоката му същност, чрез падежа се осигурява смислов (семиотичен, семантичен, а и граматичен) контрол на всички нива в системата-език, както и в процеса-общуване. Без такъв контрол няма истинско владение на езика, нито реална човешка комуникация и разбиране на предавания смисъл. Той играе ролята на семантично съгласуване, каквото е повърхностното морфо-синтактично съгласуване, в чиято основа е. Нарушаването на второто е неправилност, а на първото – нонсенс, безсмислица (или в най-щастливия случай – парадокс). Идеални примери за илюстрация са речевите грешки (които са разгледани в друга работа (Касабов 1997–1998).

Преназоваване и падеж. Падежът показва разноаспектността на единния предмет на единната дума, но известно е, че полисемията е също и **преназоваване**. т. е. назоваване със същата дума на друг предмет, който обикн. е в някаква връзка с изходния предмет. Повторението на следната схема показва какъв може да бъде характерът на такава връзка.

От опозицията *конкретен / абстрактен предмет* се получава (по принципа на семиотичния квадрат) следното разпределение на останалите термини на следната

Схема II

На тази схема са представени различните възможни модуси за преназоваване със същата дума (вторична номинация) чрез развиване на други значения за други предмети въз основа на изходното предметно значение в семантиката на думата и по този начин са представени и типовете производни значения със семантичните отношения в думата. Тези отношения са показани чрез първичното протовопоставяне между популярно значение на дума, назоваваща конкретен предмет с терминологично значение на този предмет. Контрадикторният член (по диагоналната линия на (свръх)символизацията) на термина (и субкомплементарен на изходното популярно значение) е фигуративното значение (за същия този предмет като митологичен). Контрадикторният член (по диагоналната линия на метонимизацията) пък на изходния – популярното значение (и субкомплементарен на терминологичното) е производното значение за назоваване на нов предмет. Основното и фигуративното значение са в комплементарни отношения, изразени чрез лявата вертикална линия на метафоризацията. Терминологичното и производното значение също са в комплементарни отношения, изразени чрез дясната вертикална линия на алегоризацията. Контрарността между основното и терминологичното значение е представена чрез горната хоризонтална линия на терминологизацията в посока към термина и на реификацията (представяне на абстрактно понятие като конкретен предмет) в обратна посока. Чрез долната хоризонтална линия са представени отношенията между субконтрарните фигуративно и производно значение – отношения на мотивация чрез синекдоха.

Резултатът изглежда познат, поне що се отнася до това, че терминологичните значения се развиват от основното значение чрез терминологизация, а метафорично-фигуративните – чрез метафоризация. Отговаря, общо взето, на традиционното разбиране и положението, че производните значения за други предмети в думата се развиват чрез метонимизация. Проблематични за традиционното схващане са отношенията на алегоризация между термина и метонимичното производно значение и на мотивация чрез синекдоха между производните метафорично и метонимично значения. Като се остави настрана евентуалната реакция срещу терминологията, широко известна предимно като стилистико-поетическа (с избледняла връзка на произхода ѝ именно въз основа на преносните значения в семантиката), може би е необходимо известно съдържателно разяснение.

Метафората (пренос на значението по сходство), метонимията (по съседство) и синекдохата (по отношението част – цяло или като особено между общо и единично), заедно с алегорията (иносказателно представяне на абстрактни значения чрез конкретни) и символа (характеризиращ (предметно) образа в неговата същностна осмисленост с неизчерпаема многозначност (метафоричност) и съотнесеност с други образи) са известни още от античната реторика като основни тропи, а останалите – като производни. Както се вижда на схемата, точно те представят основните семантични отношения в думата по диагоналите и вертикалите и долния хоризонтал (субкомплементарен на горния терминологизационен).

Синекдохата обаче е по-специален семантичен случай. Обикновено възприемана като вид метонимия, тя съществено се различава и от нея, и от другите тропи. Често тя действа синкретично (и се контаминира) с метонимията, особено в случаите за съседни части от едно цяло като – *ръка и пръсти, глава и ум*. Така напр. е трудно да се прецени дали (и коя от съседните) *кил* или *палуба*, или свързващият ги *борд* са представителни части за *кораба* като цяло. Същественото за синекдохата е това, че тя действа като *мотив*, като представя цялото чрез негова съществена част, т. е. емблематично, както атрибутите на героя. С други думи, тя е фигуративна вътрешна форма, мотивираща предметното значение и преносимостта на значенията на думата. И това не е чудно, тъй като тя е *част от цяло* само на пръв поглед и формално, а всъщност е най-вече *особеното* (т. е. най-характерното, представителното) на общото, представяно от единичното. Не е нужно да се търсят (а и преобладаващото мнение е, че е трудно да се намерят) интегрални общи признаци, въз основа на които се осъществяват преносите на значенията (или нелепо да се обясняват с необясними допълнителни, актуализирани за случая или случайни семантични признаци), тъй като семантичната мотивация е дадена като фигуративна вътрешна форма в езика чрез синекдохата (и фразеологията). Именно дадена, в смисъл на системно “предвидена и реализирана” от езика като изразен чрез значение на дума смисъл. И не само като вътрешно изискване на системата, но и като знаково изискване за единството на изразявания чрез словесни значения смисъл в езика... Остава само да се открие.

На фона на казаното звучат, меко казано, странно някои модерни открития на когнитивната семантика, като напр., че семантичните признаци ‘запалимост’ и ‘горимост’ не влизали в дефиницията на думата *вестник* (*newspaper*) и следователно езикът не е самодостатъчна в семантично отношение система и трябва височайша намеса на “когнитивни структури”. В широко тиражирания пример на Гибс (1994 : 33; 1984 : 275-304), значението на думата *вестник* в контекста на “запалването на огън”, извиквала на преден план семантичния компонент ‘запалѝм’, който не се активирал при употреба на думата изолирано и от това следват философски изводи, че езикът не е независим от човешкото съзнание, а “отразява перцептивното и концептуалното разбиране на опита”. Така, идеята за “признак” не е нещо обективно, независимо от субекта, а “интерактивен” признак, като резултат от нашите взаимодействия с физическата и културна среда чрез телата и когнитивния си апарат (Лейкоф 1987: 51). Колко ли семантични мотивации са необходими на подобно изследователско когнитивистко съзнание, след като въпросната дума е сложна (в оригиналния пример на английски) и в себе си формално съдържа корена-основа ‘*хартия*’ (‘*paper*’)? Освен тази очевидна формална словообразователна мотивация (конструктивна, за разлика от фигуративната, вътрешна форма по Марти (1908 : 101 и сл., 134-151), всеки прави разлика между “прочетен (стар) вестник” и “(стари) вестници за подпалка” или “вестникарска хартия”.)

И накрая, синекдохата отново се превръща в “централна фигура на реториката” (Тодоров 1970) срв. и коментарите на Атаян по този повод в друг аспект (Атаян 1987: 215-221), по принципа на която се осъществява постоянното генерализиращо движение на мисълта от обобщаване към единичност и обратно, а с това и на преминаването на езика в реч (при адресанта) и обратно (при адресата). Освен това, синекдохата често не действа еднозначно спрямо цялото (или общото), а го характеризира същностно като предмет от различни гледни точки. Напр. *корабът* може да бъде синекдохично представен не само като: а/ *кил* от гледна точка на конструкцията и образа на движението му за наблюдателя (без който се превръща в а/1/ – (неустойчив и бавноподвижен) *сал* или а/2/ (пробито) *корито*); като б/ *борд* от гледна точка на моряка или военния; или като в/ *палуба* от гледна точка на пасажера; но и като г/ *каюта*; или д/ *койка* – временно жилище и легло; а също – за търговеца или пирата, или за пролетарския поет – като е/ *трюм* (пълен със стока, плячка или “с лепкав мрак”, Вапцаров); и дори като ж/ *машините с витлата, веслата* (срв. у Омир) или *платната* като вид, според двигателната сила, като образ (“*белеет парус одинокий*”, Лермонтов) за лирическият поет или от гледна точка на далечния наблюдател от брега.

Отново намираме <<предмета>> на думата, представен: 1. номинално (номинатив) и 1. партитив (а/ – ж/) с 1.а) отрицание (а/1/), 2. генитив (ж/), 3. акузатив (в/, г/, д/, е/) с 3.а) транслатив (а/2/), 4. приименен генитив (б/ – за моряка) с 4.а) посесив (е/ – за собственика), 5. локален (е/), 6. есив (в/), 7. (евентуално *дървото, желязото* – от моряшкия жаргон), 8. граница (б/). Като резултат се оказва, че думата (*кораб*), макар и да не е развила всички производни значения по падежния принцип на семантиката, синекдохично го е представила във всички падежни позиции, в съответствие с “гледните точки към предмета”, т. е. това, което не е изразено в микросемантиката на думата, е непременно изразено в макросемантиката на лексико-семантичното поле или в тоталната семантика на символично-знаковия език. С други думи, синекдохата е не само фигуративна, но едновременно с това и конструктивна вътрешна форма на думата-име. Метонимията и метафората също може да играят ролята на вътрешна езикова форма, но като “маски” на скрития в отношенията на съседство или на скритото вътрешно сравнение в образа синекдохизъм. Вътрешната езикова форма е същинската мотивация на семантичния развой на думите в саморегулиращата се езикова система с главно свойство “каскадният” ѝ символизъм, управлявани от единния смисъл на езиковия “гений на народа”, изразявайки се в духа на Романтизма.

ЛИТЕРАТУРА

- Атаян 1987: Э. Атаян. Язык и внеязыковая действительность (Опыт онтологического сравнения), Ереван, 1987.
- Вундт 1890: W. Wundt. Die Sprache, Leipzig, 1890.
- Гибс 1994: R. Gibbs. The Poetics of Mind. Figurative Thought, Language and Understanding. CUP, 1994.
- Гибс 1984: R. Gibbs. Literal Meaning and Psychological Theory. Cognitive Science, 1984, 8.
- Греймас и Курте 1979-1986: A. Greimas, J. Courtés. Sémiotique. Dictionnaire raisonné de la théorie du langage, Hachette, Paris. I. 1979; II. 1986.
- Джакендоф 2002: R. Jackendoff. Foundations of Language. 2002.
- Йесперсен 1924: O. Jespersen. The Philosophy of Grammar, 1924.
- Касабов 1997-1998: И. Касабов. Носители на допълнителен смисъл в речта (Lapsus Linguae, ирония) – подтекст. – Български език, 1977–1978, кн. 4 и кн. 5.
- Лайънс 1968: J. Lyons. Introduction to Theoretical Linguistics, Cambridge Univ. Press, 1968 (Reprinted 1969, (...), 1995).
- Лейкоф 1987: G. Lakoff. Women, Fire and Dangerous Things, Chicago, Univ. of Chicago Press, 1987.
- Марти 1908: A. Marty. Untersuchungen zur Grundlegung der allgemeinen Grammatik und Sprachphilosophie, Halle, 1908.
- Марти 1918: A. Marty. Gesammelte Schriften, I и II Band, Halle, 1918.
- Паул 1910: H. Paul. Zeitschrift für Psychologie, 1910.
- Пернишка 1993: Ем. Пернишка. За системността в лексикалната многозначност на съществителните имена, София.
- Теодоров-Балан 1940: Ал. Теодоров-Балан. Нова българска граматика. София, 1940.
- Теодоров-Балан 1954: Ал. Теодоров-Балан. Българско склонение. – В: Български език, 1954.
- Тодоров 1970: Т. Todorov, T. Synecdoques. In: Communications, 16, Paris, 1970 (repr. in : Todorov, T., Empson, W., Cohen, J., Hartman, G., Rigolot, F., Sémantique de la poésie. Editions du Seuil, 1979).
- Фатер 2002: H. Vater. Einführung in die Sprachwissenschaft, (бълг. превод Увод в езикознанието, София, 2002).
- Филмор 1968: - Ch. Fillmore. The Case for Case, In: E. Bach, T. Harms, Universals in Linguistic Theory, New York..., 1968, pp. 1-90.
- Филмор 1969: Ch. Fillmore. Types of lexical information. – In: Studies in Syntax and Semantics, Dordrecht, Holland, 1969.
- Чомски 1981: N. Chomsky. Lectures on Government and Binding, Dordrecht, Foris, 1981.